

לחג השבועות

כתיב (דברים לג, ב) ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, זו היא נאמרת ברוח הקדש, ירעם אל בקולו נפלאות (איוב לו, ה), מה ירעם ה' בקולו, בשעה שנתן הקדוש ברוך הוא התורה לישראל הראה להם קולו בפלאי פלאות. כתיב (שמות כ, טו) וכל העם רואים את הקולות, את הקול לא נאמר אלא את הקולות, אמר רבי יוחנן, היה הקול יוצא ונחלק לשבעה קולות ומשבעה קולות לשבעים לשונות, לפי שישמעו כל העולם. וכשהיה יוצא הקול לא היה יוצא אצל ישראל אלא לפי כחו של כל אחד ואחד, לפי מה שהיה יכול לסבול¹, מכאן הוא אומר (תהלים כט, ד) קול ה' בכח, בכח של כל אחד ואחד. אמר רבי יוסי בר חנינא, אם תמיה, למד מן המן שירד לישראל במדבר, שהיה טעמו לכל אחד ואחד, לבחורים היה טעמו כמו לחם, שנאמר (שמות טז, ד) הנני ממטיר לכם לחם, לזקנים היה טעמו כאשישות בדבש, שנאמר (שם שם, לא) וטעמו כצפית בדבש, ליונקים טעמו [כחלב] משדי אמם, לחולה טעמו כסלת מעורב בה שמן ודבש, שנאמר (במדבר יא, ח) ובשלו בפרור. ואם היה המן משתנה לכמה טעמים כדי שיוכלו לשאת, הקול כדי שלא יזיק על אחת כמה וכמה שהיה לפי כח של כל אחד ואחד.

אמר רבי יהושע בן לוי, ²בתחלה כשבקש ה' ליתן תורה לישראל הלך אצל בני עשו הרשע, אמר להם, רצונכם לקבל התורה. אמרו, מה כתב. אמר, לא תרצח (שמות כ, יג). אמרו, לא הבטיחו אביהם אלא על החרב, שנאמר (בראשית כז, מ) ועל חרבך תחיה, ונקבל התורה³. הלך אצל בני עמון ומואב, אמר להם, רצונכם לקבל התורה. אמרו, מה כתב. אמר, לא תנאף (שמות כ, יג). אמרו, איננו אלא מזמה, שנאמר (בראשית יט, לו) ותהרין שתי בנות לוט מאביהן, ונקבל⁴. הלך אצל בני ישמעאל אמר להם, רצונכם וגו', אמר, לא תגנוב (שמות כ, יג), ולא תגזול. אמרו, כל אותן האנשים אין

¹ שמו"ר (פ' ה', ט'. פ' כ"ט, א'. פ' כ"ה, ג').

² מכילתא יתרו מס' בחדש (פ' ה'). ע"ז (ב, ב).

³ בתמיה.

⁴ בתמיה.

חיייהם אלא מגנבה וגזול, דכתיב (בראשית טו, יב) והוא יהיה פרא אדם, ונקבל התורה¹. הלך אצל בני ישראל, אמרו, נעשה ונשמע (שמות כד, ז).

עלי עשור (תהלים צב, ד), עלינו לקבל עשרת דברות. עלי נבל (שם), עלינו לקבל בימי השמד. ובשעה שהקדוש ברוך הוא ירד על הר סיני ליתן תורה לישראל נדמה להם כזקן, שאין תורה נאה אלא אם כן זקן, ובשעה שעלה אל הים לעשות מלחמה נדמה להם כבחור, שאין מלחמה נאה אלא אם כן בחור, שנאמר (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה.

פתח רבי נהוראי, כתיב (שם יט, א) בחדש השלישי, למה, לפי שהיא מזל אדם², מכל מזלות אין בהם מזל אדם אלא תאומים לבד, וכן הוא אומר (שיר"ד, ה) שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה.

כתב (שמות יט, א) ביום הזה באו מדבר סיני, ושם הוא אומר (שם יד, ל) ויושע ה' ביום ההוא, ללמדך, שבכל שנה ושנה חייב אדם לראות את עצמו כאלו עמד על הר סיני, לכך נכתב ביום הזה גבי מתן תורה³.

ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני (שם יט, ב), חמשה שמות יש לו, מדבר סיני, מדבר קדמות, הר אלהים, הר בשן, הר חורב. סיני שממנו יצאה שנאה לאומות העולם. קדמות שנתנה עליו קדושה לעולם. הר אלהים שכן השרה שכינתו עליו, שנאמר (שם כד, טז) וישכון כבוד ה' על הר סיני. הר בשן שכל מה שאדם נותן בשנים הוא בזכות אותו הר. הר חורב שממנו יצאה חורבה לעולם, שנאמר (ישעיה ס, יב) והגוים חרב יחרבו, מהר חורב יחרבו.

ויחן שם ישראל (שמות יט, ב), ובכל מקום ויחנו כתב, אלא מגיד שהשוו כלם כאחד, לכך כתוב ויחן לשון יחיד, ובשאר מקומות נוסעים במחלוקות וחונים למסעות הרבה.

¹ בתמיה.

² ראה פסיקתא רבתי (פי' כ').

³ בקריעת י"ס נאמר ביום ההוא, ואילו גבי מתן תורה נאמר ביום הזה, אלא ללמדך וכו'.

¹ספר מעין חכמה

בשעה שעלה משה למרום בא ענן ורבץ כנגדו, ולא היה יודע משה רבינו אם לרכוב עליו אם לאחוז בו, מיד פתח הענן פיו ונכנס משה בתוכו. והיה מהלך ברקיע כאדם שמהלך בארץ, שכן כתוב בתורה (שם כד, יח) ויבא משה בתוך הענן. פגע בו קמוא"ל השוער המלאך הממונה [על] י"ב אלפים מלאכי חבלה שהן עומדין על שערי הרקיע. גער בו במשה ואמר לו, מה לך בן עמרם לבא במקום מלאכי אש. אמר לו משה, אני לא בעצמי באתי, אלא ברשותו של הקדוש ברוך הוא, לקבל תורה ולהורידה לישראל. כיון שלא הניחו לילך, הכהו משה פצע אחד ואבדו מן העולם.

והיה משה מהלך ברקיע עד שפגע הדרניא"ל המלאך. אמרו עליו על הדרניא"ל המלאך שהוא גבוה מחבירו ששים רבוא פרסאות, וכל דבור ודבור שיוצא מפיו י"ב אלפים ברקים של אש יוצאים מפיו בדבור אחד. וכיון שראה משה גער בו ואמר לו, מה לך בן עמרם במקום קדושים עליונים. כיון ששמע משה את קולו נבהל משה מפניו וזלגו עיניו דמעות, ובקש ליפול מן הענן. מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא על משה ואמר להדרניא"ל, מיום שבראתי אתכם בעלי מריבה אתם, בתחלה כשבקשתי לבראת אדם הראשון עשיתם קטיגור לפני ואמרתם לי מה אנוש כי תזכרנו וגו' (תהלים ח, ה), ויחר אפי בכם ושרפתי מכם כתות כתות באצבעי הקטנה, ועכשיו מריבים אתם עם נאמן ביתי שהעליתי אותו הנה לקבל תורה להורידה לבני בחירי, שאלמלא תורה שישראל מקבלין אין לכם דירה ברקיע. כיון ששמע הדרניא"ל, מיד זירז עצמו לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו, רבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא ידעתי שבא ברשותך, הנה עכשו אהיה לו שלוחו ואלך לפניו כתלמיד לפני רבו. מיד רץ כפף הדרניא"ל את עצמו והלך לפני משה כתלמיד לפני רבו, עד שהגיע אצל אשו של סנדלפו"ן, אמר לו הדרניא"ל למשה, לך שוב, שאיני

¹ כאן מתחיל בכתב יד מדרש מעין החכמה ובביהמ"ד העתיקו בח"א (עמ' 58 - 61) והחזרתי אותו למקומו, והדפסתי עפ"י נוסחת ספר ארזי לבנון (קראקא שס"א).

אוצר החכמה

דף 100

יכול לעכב עצמי מפני אשו של סנדלפו"ן שלא ישרפני. כיון שראה משה את סנדלפו"ן מיד נבהל ונחפז ליפול מן הענן וזלגו עיניו דמעות, ובקש רחמים לפני הקדוש ברוך הוא, וענהו, ומרוב חבתן של ישראל ירד הקדוש ברוך הוא בעצמו מכסא כבודו ועמד לפני משה עד שעבר מאשו של סנדלפו"ן, ועל אותה שעה כתוב בתורה (שמות לה, ו) ויעבור ה' על פניו.

פסוק

אמרו על סנדלפו"ן שהוא גבוה מחבירו מהלך חמש מאות שנה, ועליו כתיב (יחזקאל א, טו) והנה אופן אחד בארץ אצל החיות, זה סנדלפו"ן שעומד אחרי המרכבה וקושר כתרים לקונו. וכי תעלה על דעתך שמלאכי השרת יודעין היכן הקדוש ברוך הוא שרוי, והלא כתיב (שם ג, יב) ברוך כבוד ה' ממקומו, במקומו לא נאמר אלא ממקומו, מלמד שאין מכירין מקומו של הקדוש ברוך הוא, אלא משביע סנדלפו"ן את הכתר שמכתירין מקומו של הקדוש ברוך הוא בקדושות, ועולה הכתר מעצמו ויושב בראש אדוניו, מיד כל חיילי מרום חלים וזעים, וחיות הקדש דוממות, ושרפי הקדש נוהמים כאריה, ועונים השרפים ואומרים (ישעיה ו, ג) קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. וזה פירושו, קדוש בעליונים, קדוש בתחתונים, קדוש בכל עולמים יי' ה' הנקדש בסוד צבאות ישראל. ובשעה שמגיע הכתר לכסא הכבוד מיד גלגלי המרכבה מתגלגלין ומתרעשין, אדני שרפרף וכל רקיעים כולם אוחת חלחלה. ובשעה שהכתר עובר על כסא הכבוד לישב במקומו, כל חיילי מקום פוצחים פיהם ואומרים (יחזקאל ג, יב) ברוך כבוד ה' ממקומו. בא וראה שבחו של הקדוש ברוך הוא, שבשעה שמגיע הכתר בראשו מחזיק ה' ראשו לקבל הכתר מעבדיו, וכל חיות ושרפים וגלגלי מרכבה וכסא הכבוד וחיילי מעלה וחשמלים וכרובים מתגדלים ומתחברים ומתגאים ונותנין הוד והדר, וממליכים אותו כולם ואומרים בפה אחד, יי' ה' מלך יי' ה' מלך יי' ה' מלך לעולם ועד. וזהו פירושו, ה' מלך קודם שנברא העולם, ה' מלך משנברא העולם, ה' ימלוך לעולם ועד לעולם הבא. ואף הקדוש ברוך הוא ישתבח שמו מסכים עמהם, ואומר (תהלים קמו, י) ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה.

וכיון שעבר משה מסנדלפון פגע בו רגיון נהר של אש, וגחלים שלו שורפין את מלאכי השרת, ובו טובלין כלם ומתחדשין לבקרים, שנאמר (איכה ג, כג) חדשים לבקרים רבה אמונתך, וכך מפורש על יד דניאל (דניאל ז, י) נהר דגור נגד ונפיק מן קדמוהי אלף אלפין יִשְׁמְשִׁינָה וריבא ריבבן קדמוהי יקומון דינא יתיב וספרין פתיחו, וזה פירושו, נהר של אש ששמו רגיון מושך גחלים בוערות ויוצא לפני הקדוש ברוך הוא מתחת כסא כבוד, והוא עשוי מזיעת ארבע חיות שתחת כסא הכבוד, ומזיעות אש ומאימתו של הקדוש ברוך הוא, ומאותה זיעת אש נעשה אותו הנהר. והקדוש ברוך הוא יושב על כסא דין, ודן אפילו למלאכי השרת, שנאמר (איוב ד, יח) הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה, וכתיב (שם טו, טו) הן בקדושי לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו. וכשמלאכי השרת באין לדין מתחדשין וטובלין באותו נהר של אש, ומה אם מלאכי השרת טובלין באותו נהר של אש, בני אדם לא כל שכן.

מיד הקדוש ברוך הוא העבירו משם, ופגע בו גליצור המכונה רזיאל, ועליו הוא אומר (איכה ג, לח) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. ולמה נקרא שמו גליצור, שמגלה טעמי צור. רזיאל, ששומע מאחורי הפרגוד מה שנגזר להיות ומכריז בעולם, ועומד אליהו זכור לטוב על הר חורב ושומע קול הכרזה מפיו, והולך ומשמיע הקול בעולם, וכן כתיב (קהלת י, כ) כי עוף השמים יוליך את הקול, זה רזיאל; ובעל כנפים יגיד דבר (שם), זה אליהו.

אמרו עליו על גליצור, שהוא עומד לפני הכסא וכנפיו פרושות לקבל הבל פיהם של חיות, ואלמלא כן היו נשרפין כל מלאכי השרת מהבל פיהם של חיות. ועוד מדה אחרת של גליצור, שנוטל כמין מחבת ברזל והיא של אש, ומקבל עליה גחלי אש מנהר רגיון, ומעמידה כנגד מלכים ושרים ונגידי עולם, כדי שיצליח זיום ותפול אימתם בעולם. כיון שראהו משה נזדעזע, מיד נטל הקדוש ברוך הוא והעבירו משם, ופגע בו גרוד של מלאכי אימה שהם סובבים לכסא הכבוד, שהם גבורים ועצומים מכל המלאכים, ובקשו לשרפו בהבל פיהם. מיד פירש הקדוש ברוך הוא עליו זיו כבודו ואמר למשה. השב להם תשובה. אמר להם משה רבינו. כתיב

החכמה

בתורה (שמות כ, ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, שמא נשתעבדתם במצרים ויצאתם בני חורין שאתם צריכין לתורה. כתיב (שם) לא יהיה לך אלהים אחרים, שמא עבודה זרה יש בתוכם שאתם צריכין לתורה. כתיב (שם שם, ו) לא תשא, שמא משא ומתן יש ביניכם שאתם צריכין לתורה לעשות שבועה. כתיב (שם שם, ז) זכור את יום השבת לקדשו, שמא פעולה יש ביניכם שאתם צריכין לתורה. כתיב (שם שם, יא) כבד את אביך ואת אמך, שמא אב ואם יש לכם שאתם צריכים לתורה. כתיב (שם שם, יב) לא תרצח, שמא שפיכות דמים יש ביניכם שאתם צריכים לתורה. כתיב (שם) לא תנאף, שמא נשים יש ביניכם שאתם צריכין לתורה. כתיב (שם) לא תגנוב, שמא ממונות יש ברקיע שאתם צריכין לתורה. כתיב (שם) לא תענה, שמא עדות שקר יש ביניכם שאתם צריכים לתורה. כתיב (שם שם, יג) לא תחמוד, שמא בתים ושדות וכרמים יש ביניכם שאתם צריכין לתורה. מיד חזרו כל מלאכי השרת והודו לדבריו של הקדוש ברוך הוא ואמרו, ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ² אשר תנה הודך על השמים (תהלים ח, ב). ולימדו הקדוש ברוך הוא כל התורה כולה בארבעים יום, וכשבא לירד וראה אימתן של מלאכים וגדודי מלאכי אימה, מלאכי זיע, מלאכי חלחלה, מלאכי רתת, מיד אחזתו חלחלה ושכחה בשעה אחת. מיד קרא הקדוש ברוך הוא ליפיפי"ה שר התורה, ומסר לו את התורה ערוכה בכל ושמורה, וכל מלאכי השרת נעשו אוהביו, וכל אחד ואחד מסר לו דבר רפואה וסוד שמות שהן יוצאין מכל פרשה ופרשה כל שמושיהן, שכן הוא אומר (שם סח, יט) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם. ואף מלאך המות מסר לו דבר, שכן כתיב (במדבר יז, יב) ויתן את הקטרת ויכפר על העם. וזהו השמוש הנכבד שמסרו לו המלאכים על ידי יפיפי"ה שר התורה ועל ידי מטטרו"ן שר הפנים, ומסרה משה לאלעזר, ואלעזר לפנחס בנו שהוא אליהו כהנא רבא ויקירא זכור לטוב, אמן.

נשלם ספר מעין חכמה

² צ"ל תהלים (ח, י) ששם לא נזכר תנה הודך על השמים, ראה במס' שבת (פח, ב).

כה תאמר לבית יעקב וגו' (שמות יט, ג), אמר לו הקדוש ברוך הוא, כל מה שראית הגד להם, ¹²³⁴⁵⁶⁷אעשה אותם ראשים, שנאמר (שם שם, ה) ועתה אם שמע תשמע וגו'.

ויבא משה ויקרא לזקני העם (שם שם, ז), ואמר להם, רצונכם לקבל התורה, אמרו, מה כתב בה. אמר להם, עשרת הדברים. אמרו לו, כבר קיימו אבותינו, אנכי ולא יהיה לך קים יעקב, שנאמר (בראשית כח, כא) וזהו ה' לי לאלהים, וכתב (שם לה, ב) הסירו את אלהי הנכר. ולא תשא וזכור קים יוסף, וטבוח טבח (שם מג, טז). [כבוד] קים יצחק שהושיט צוארו לשחיטה. לא תרצח קים יהודה, שנאמר (שם לו, כו) מה בצע כי נהרוג את אחינו. לא תנאף קים יוסף. לא תגנוב קים כל השבטים. לא תענה קים יהודה, שנאמר (שם לח, כו) ויכר יהודה. לא תחמוד קים אברהם, שנאמר (שם יד, כג) אם מחוט ועד שרוך נעל. ויענו כלם בפה אחד, אבותינו קימו התורה ואנחנו לא נקים¹. אמר לו הקדוש ברוך הוא, למחר אני מבקש שיעמוד ענן שלא יאמרו יום עננים היה, קולות שמענו מראה לא ראינו.

הנה אנכי בא אליך וגו' (שמות יט, ט), לך ואמור להם שלא יסתכלו לזיו השכינה, כמו שנאמר (שם לב, ז) וידבר ה' אל משה לך רד. הלך משה ואמר, היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה (שם יט, טו), והקדוש ברוך הוא לא אמר לו כך, אלא וקדשתם היום ומחר (שם שם, י), אמר רבי יוחנן, הקדוש ברוך הוא מסכים עם פיהם של צדיקים. וכן תמצא במכת בכורות, משה אמר (שם יא, ד) כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, והקדוש ברוך הוא לא אמר כן אלא ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה (שם יב, יב), אלא הקדוש ברוך הוא הסכים על פיו, שנאמר (שם שם, כט) ויהי בתצי הלילה. וכן היו נכונים לשלשת ימים (שם יט, טו), הקדוש ברוך הוא הסכים עמו ולא השרה שכינתו עד היום השלישי, שנאמר (שם יט, טז) ויהי ביום השלישי, לכך נאמר (ישעיה מד, כו) מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישרים.

בהיות הבקר (שמות יט, טז), אמר רבי חייא בר אבא, כל המקיים קריאת שמע כאלו קיים עשרה דברים, שבשעת קריאת שמע נתנו עשרת דברות. בקשו חכמים לקבוע עשרת דברות בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעום, לפי שכלם כלולים. אנכי (שם כ, ב) נגד שמע ישראל (דברים ו, ד). לא יהיה לך (שמות כ, ב) נגד ה' אחד (דברים ו, ד). לא תשא (שמות כ, ו), ואהבת (דברים ו, ה), דרחים ליה למריה לא משתבע בשמיה. זכור (שמות כ, ז), למען תזכרו (במדבר טו, מ). כבוד (שמות כ, יא), למען ירבו ימיכם (דברים יא, כא). לא תרצח (שמות כ, יב), נגד ואבדתם (דברים יא, יז). לא תנאף (שמות כ, יב), אשר אתם זונים (במדבר טו, לט). לא תגנוב (שמות כ, יב) נגד ואספת דגנך (דברים יא, יד) ולא דגן חברך. לא תענה (שמות כ, יב) נגד השמרו לכם (דברים יא, טז). לא תחמוד (שמות כ, יג) נגד ולא תתורו (במדבר טו, לט).

וכתב (שמות יט, טז) ויהי קולות וברקים, ¹עשרה קולות נשמעו מסוף העולם עד סופו, קול הדבור, וקול השופר, וקול הרעש, וקול אבנים מתפוצצים. קול הדבור מנין, שנאמר (תהלים קלח, ד) יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיו. קול השופר מנין, שנאמר (ישעיה יח, ג) כל יושבי תבל וגו' וכתקוע שופר תשמעו. קול רעש, שנאמר (תהלים עה, ד) נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה. קול אבנים מתפוצצים, שנאמר (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש וגו' כפטיש יפוצץ סלע. כיון שפתח הקדוש ברוך הוא בדברות הרעיש כל העולם כלו, והיה הקול יוצא מתחת שבע מרכבות, מתוך ברקים, מתוך רעמים, מתוך חשך, ואחר כך נעשה כמין נצוצים וישראל רואים אותם, ובשעה שאמרו ישראל כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד, ז), זמן הקדוש ברוך הוא לכל אחד מישראל שני מלאכים, אחד כנגד נעשה ואחד [כנגד] נשמע, אחד אמר את ה' האמרת (דברים כו, יז), ואחד אמר והשבות אל לבבך (שם ד, לט). וקושרים כתרים לישראל, ואז נתרעשה הארץ וימים ונהרות, ונפתחו רקיעים, והראה הקדוש ברוך הוא כבודו לישראל, שנאמר (דברים ה, כ) הן הראנו ה' אלהינו את כבודו. אמר להם הקדוש ברוך

¹ צ"ל ארבעה.

הוא, מקבלים אתם התורה. אמרו, הן. אמר להם, מכם ערבים אני מבקש. אמרו, אבותינו יהיו ערבים. אמר, יש לי ערעור עליהם, אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו, ויעקב אמר נסתרה דרכי וגו' (ישעיה מ, כז), אלא ערבים טובים יש לכם בניכם ובנותיכם, אם אתם מקיימים התורה אקיים אותם בידכם ואם לאו אטלם מידכם, וכן הוא אומר (הושע ד, ו) ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. ונתנו בניהם ובנותיהם לערבות וקבלו עליהם באלה ובשבועה, הלא מאז וגו'¹ (ישעיה מד, ח), כי את אשר ישנו פה וגו' (דברים כט, יד).

כיון שפתח הקדוש ברוך הוא בדבור אנכי, הארץ רעדה וימים ונהרות רעדו, דכתב (שופטים ה, ה) הרים נזלו מפני ה', והתחילו השמים מנטפים מים, שנאמר (שם שם, ד) גם עבים נטפו מים, והיו הלפידים נראים לארבע רוחות העולם, אמר הקדוש ברוך הוא, אני הוא שאמר והיה העולם ומנהיג סדר בראשית, ועתיד אני לכלות אותה ולחדש אותה, כי אנכי ה' אלהיך.

דבר אחר אנכי ה', בלשון זה דאנכי בראתי שמים וארץ, שנאמר (ישעיה מה, יב) אנכי עשיתי ארץ וגו' ידי נטו שמים, ובלשון זה אנכי מפחד הים, שנאמר (שם נא, טו) אנכי ה' אלהיך רגע הים, ובלשון זה נגליתי לאברהם, שנאמר (בראשית טו, א) אל תירא [אברם] אנכי מגן לך, ובלשון זה נגליתי ליעקב, שנאמר (שם מו, ד) אנכי ארד עמך מצרימה, בלשון זה נגליתי למשה, שנאמר (שמות ד, יב) אנכי אהיה עם פוך, בלשון זה גאלתי ישראל ממצרים, שנאמר (שם כ, ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ובלשון זה הכרתי האמורי, שנאמר (עמוס ב, ט) אנכי השמדתי [את] האמורי, ובלשון זה אנכי [עתיד] לשלוח לכם את אליהו, [שנאמר (מלאכי ג, כג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא], ובלשון זה אני עתיד לנחמכם, שנאמר (ישעיה נא, יב) אנכי אנכי הוא מנחמכם, ובלשון זה אני נותן לכם עשרת הדברות, שנאמר אנכי ה' אלהיך.

¹ מסיים בקרא - השמעתיך והגדתי ואתם עדי.

כתיב אנכי ה', א' זה הקדוש ברוך הוא שהוא אחד, נ' הרי חמשים, כ' עשרים, אלו שבעים אומות¹ שירדו בעולם. י' אלו ישראל, ואחרון חביב, ולא בחר אלא ישראל. דבר אחר אנכי, א' (זה) זה אברהם, נ' לחמשים שנה הכיר בוראו, כ' לעשרים דור חתך המילה לאברהם, י' אלו עשרה נסיונות שנתנסה ועמד בכלם. דבר אחר, א' זה ישראל, דכתיב (שיה"ש ו, ט) אחת היא יונתי תמתי, נ' אלו חמישים ימים שבין פסח לעצרת, כ' אלו עשרים מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים, עשר במצרים ועשר על הים, י' אלו עשר דברות.

תני רבי שמעון בן יוחאי, בשעה שאמרו ישראל לעגל, אלה אלהיך ישראל אשר העלוך (שמות לב, ד), בקש הקדוש ברוך הוא להשמידם, דכתב (תהלים קו, כג) (לולא) [לולי] משה בחירו עמד בפרץ לפניו, ואמר להקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, אמרת לי בסיני אנכי ה' אלהיך, לכל ישראל היה לך לומר אנכי ה' אלהיכם. אמר לו, [יפה למדת סניגוריא על ישראל, לשעבר הייתי [אומר] בלשון יחיד, מכאן ואילך בלשון רבים אנכי ה' אלהיכם. ואמר רבי שמעון בן יוחאי, אין אנכי אלא לשון תנחומים, דכתב (שם צד, יט) תנחומיך ישעשעו נפשי, משל למלך שנשא מטרוניתא והלך למדינת הים, שהא שם ימים רבים והיו חברותיה אומרת אל תנשאי וסב בעל, עד מתי תמתין, והיתה הולכת לתוך הבית ונטלה כתובתה וקוראת בה ומתנחמת. אחר זמן בא המלך בעלה ואמר, בתי, תמה אני איך המתנת לי כל אלו השנים. ואמרה לו, אדוני המלך, לולא כתובתי מרובה היו חברותי מאבדות אותי ממך. כך ישראל בעולם הזה, אומות העולם אומרים להם, עד מתי אתם ממתינים הישועה, ראו כמה בזוים אתם בינינו וכמה צער ויסורים באים עליכם, [שובו לכם אצלינו] ונעשה אתכם דוכסים ושרים וראשים, וישראל נכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות ונוטלין ספרי תורה וקורין בה ופניתי אליכם והפריתי אתכם (ויקרא כו, ט), ובזה מתנחמים. ובשעה שיבא הקץ, יאמר הקדוש ברוך הוא לישראל, תמה אני היאך המתנתם כל כך זמן

¹ בפסיקתא - שבעים איותנטיות שכרא הקב"ה בעולמו.

אָרנֶךְ. וַיֹּאמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא הָיָה הַסֵּפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לָנוּ הָיָה הָאוֹמֶנֶת הָעוֹלָם מֵאַבְדִּים אוֹתָנוּ, דִּכְתַּב (אִיכָּה ג, כֹּא) זֹאת אֲשִׁיב אֶל לְבִי עַל כֵּן אוֹחִיל, וְכֵן אָמַר דָּוִד (תְּהִלִּים קִיט, צב) (לֹא) [לֹאִי] תּוֹרַתְךָ שֶׁעָשׂוּעִי אֶז אֲבֹדְתִי בְּעַנְיִי.

לְמָה נֹאמְרוּ עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרוֹת בְּלִשׁוֹן יָחִיד, כְּלוּמָר שֶׁאֵף הַיְחִידִים בְּטִלוּ אוֹתָם. אֲנִכִּי בְּטֹל מִיכָּה. לֹא יִהְיֶה, בְּטֹל יִרְבְּעָם. לֹא תִשָּׂא, בְּטֹל מִקְלָל. זְכוּר, בְּטֹל מִקְוֶשׁ. כְּבֹד, בְּטֹל אֲבִשְׁלוּם. לֹא תִרְצַח, בְּטֹל יוֹאֵב. לֹא תִנְאַף, בְּטֹל זִמְרִי. לֹא תִגְנוֹב, בְּטֹל עֶכָן. לֹא תַעֲנֶה, בְּטֹל צִיבָא. לֹא תַחֲמוֹד, בְּטֹל אַחָאב.

לֹא יִהְיֶה לָךְ (שְׁמוֹת כ, ג), לְמָה נֹאמַר לֹא אַרְבַּע פְּעָמִים, לֹא יִהְיֶה לָךְ, לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ, לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה, לֹא תַעֲבֹד, כִּנְגַד אַרְבַּע מַלְכוּת שַׁעֲתִידִים לַעֲמוֹד עַל יִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, רְאוּ בְנֵי שֵׁלָא יִטְעוּ אֶתְכֶם הָאוֹמוֹת בַּהֲבִלִיָּהֶם, כִּי עֲתִיד אֲנִי לִנְקוּם מֵהֶם לְסוּף, כִּי אֲנִי פּוֹקֵד עוֹן אֲבוֹת עַל בְּנֵים [וְ]עַל בְּנֵים וְגו' (שֵׁם לֵד, ז), פּוֹקֵד עוֹן נְבוֹכַדְנֶצַּר עַל בִּלְשַׁצַּר. וְעַל שְׁלִשִּׁים (שֵׁם), זֶה מְדִי. וְעַל רְבַעִים (שֵׁם), זֶה יוֹן. לְשׁוֹנָאִי (דְּבָרִים ה, ח), זֶה אֲדוֹם הָרֶשַׁע, שֶׁנֹּאמַר (מְלָאכִי א, ג) וְאֵת עָשׂוֹ שֶׁנֶּאֱתִי. כִּיּוֹן שֶׁפֶתַח הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא יִהְיֶה לָךְ, נִפְתָּחוּ הָרִקִּיעִים, וְקִלְסוּ לוֹ כָּל בְּרִיּוֹת שְׁבַעֲוֹלָם.

לֹא תִשָּׂא (שְׁמוֹת כ, ו), אָמַר לָהֶם הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, מָה לָכֶם לִשְׁבּוּעַ בְּשֵׁמִי לְשׁוֹא, שְׁבַעֲוֹן זֶה בְּנִים מֵתִים, שֶׁנֹּאמַר (יִרְמְיָה ב, ל) לְשׁוֹא הִכִּיתִי אֶת בְּנֵיכֶם.

לְמָה זְכוּר מְרֻבֵּעַ וְלֹא תִשָּׂא מְשׁוּלֵשׁ¹, לּוֹמַר שֶׁכָּל הַנִּשְׁבַּע לְשִׁקֵּר מִכְחִישׁ בְּשִׁלִּישֵׁי שְׁבִינִיָּהֶם. וְזָכוּר, לּוֹמַר לָךְ זִכְרִיָּהוּ בְּאַרְבַּעַה דְּבָרִים, בְּדָבוּר, בְּקִדּוּשׁ, בְּטִלְטוּל וּבִנְפִישָׁה. כְּבֹד מְשׁוּלֵשׁ, לּוֹמַר לָךְ שֶׁכָּל הַמוֹאֵס בְּכָבוֹד אֵב וְאֵם מוֹאֵס בְּכָבוֹד שָׁמַיִם, לְפִי שֶׁשְׁלֹשָׁה שׁוֹתֵפִים בּוֹ, כִּיצַד, הָאִישׁ מְזַרֵּעַ הַלּוֹבֵן שֶׁמֶמְנוֹ עֲצָמוֹת וְגִידִין וְצִפְרָנִים וְלוֹבֵן שְׁבַעֲיָנִים וְמוֹחַ שְׁבַרְאָשׁוֹ, וְהָאִשָּׁה מְזַרֶּעֶת אוֹדֵם שֶׁמֶמְנוֹ הָעוֹר וְהָדָם וְהַבָּשָׂר וְהַשְּׁחֹר שְׁבַעֲיָנִים,

¹ זְכוּר ד' אוֹתִיּוֹת, תִּשָּׂא ג' אוֹתִיּוֹת.

והקדוש ברוך הוא נותן בו רוח ונשמה ודעת ובינה ושכל וראיית עין ושמיעת האזן ודבור ומשישת ידים והלוך רגלים, נמצא שלשה שותפין בו. ונאמר¹ כבוד הורים לכבוד המקום, שנאמר (שמות כ, יא) כבד את אביך, ונאמר (משלי ג, ט) כבד את ה' מהונך. והשוה גם יראת האב ליראת שמים, שנאמר (ויקרא יט, ג) איש אמו ואביו תיראו, ונאמר (דברים ו, יג) את ה' אלהיך תירא. מפני מה זכה עשו למלכות, לפי שכבד אביו, שנאמר (משלי ל, כח) שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך. ומפני מה לא תרצח מרובע, לומר לך שלא תהיה משתתף עם הרצחנים, לא ביד ולא ברגל ולא בפה ולא בדעת. יואב הרג ביד, שנאמר (מ"א ב, לב) אשר פגע בשני אנשים צדיקים. דואג בפיו, שנאמר (תהלים נב, ב) בָּבֹא דואג האדומי ויגד לשאול. מרגלים ברגליהם. הורג בדעת זה שראה חברו בעברה ואינו מוכיחו, ואם מוכיחו כתב (יחזקאל ג, יט) ואתה את נפשך הצלת. לא תנאף מרובע, לומר לך לא תנאף לא ביד ולא ברגל ולא בעין ולא בלב. לא תגנב מרובע, לפי שיש בגנבה ארבעה דברים ואלו הם, הגונב מזה שגנב אינו משלם אלא הקרן, המודה בקנס פטור, ואם נמצאה הגנבה בידי משלם הכפל, גנב שור או שה וטבח או מכרו משלם חמשה בקר תחת השור וארבעה צאן תחת השה. לא תענה מרובע, לומר לך לא תענה שקר נגד בוראך, ולא נגד דיין, ולא נגד המלוה, ולא נגד הלוח. לא תחמוד, וכי יש לך אדם שחומד כל הדברים הללו, אלא מתוך שבא על אשת חברו ומוליד בן, ובעל האשה סבר שהוא בן שלו ומורישו שדהו וכל אשר לו.

כתב וכל העם רואים את הקולות (שמות כ, יד), מלמד שהקול היה מתחלף לכמה מיני מדות, כקול להבת אש, שנאמר (תהלים כט, ז) קול ה' ח'צב להבות אש. כקול מים רבים, שנאמר (יחזקאל א, כד) כקול מים רבים כקול שדי. כקול שאגת אריה, דכתב (עמוס ג, ח) אריה שאג מי לא יירא ה' אלהים דבר מי לא ינבא. דבר אחר וכל העם רואים, מלמד שלא היה אחד מהם סומא. ויענו

¹ צ"ל והשווה.

אמית 1234567

כל העם (שמות יט, ח), מלמד שלא היה אחד מהם אֵלם. ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שם כד, ז), מלמד שלא היו בהם חרשים.

ויצו חמשה

וכמה דברות שמעו מפי הקדוש ברוך הוא, שתיים, אנכי ולא יהיה לך, הגה הוא דכתב (תהלים סב, יב) אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי.

אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אם אתם מקיימים אנכי ה' אלהיך, מקיים אני ה' אלהיכם (שמות ו, ז; ועוד), ואם לאו, אקיים בכם אנכי ה' אלהיך אל קנא (שם ה, ט). אם אתם מקיימים לא יהיה לך, אקיים לכם והייתי לכם לאלהים (שם ו, ז), ואם לאו, אקיים בכם שלח מעל פני ויצאו (ירמיה טו, א). ואם אתם מקיימים לא תשא, אקיים בכם נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו (ישעיה סב, ח), ואם לאו, אקיים בכם ויקצף וישבע לאמר אם יראה איש וגו' (דברים א, לד - לה). אם אתם מקיימים זכור, אקיים ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם (במדבר י, ט), ואם לאו, אקיים בכם וראו את כל ערותך (יחזקאל טז, לז). אם אתם מקיימים כבוד [את] אביך, אקיים למען יאריכון (שמות כ, יא), ואם לאו, אקיים בכם אב ואם הקלו בך (יחזקאל כב, ז). אם אתם מקיימים לא תרצח, אקיים לכם וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כו, ו), ואם לאו, אקיים בכם והבאתי עליכם חרב (שם שם, כה). ואם אתם מקיימים לא תנאף, אקיים לכם אז תשמח בתולה במחול (ירמיה לא, יב), ואם לאו, אקיים נשים בציון ענו (איכה ה, יא). אם אתם מקיימים לא תגנוב, אקיים לכם חלקו (את) שלל אויביכם (יהושע כב, ח), ואם לאו, ויעל שישק מלך מצרים וגו' (דהיי"ב יב, ט). אם אתם מקיימים לא תענה, אקיים לכם אתם עדי נאם ה' (ישעיה מג, י), ואם לאו, [ו]אנכי היודע ועד (ירמיה כט, כג). אם אתם מקיימים לא תחמוד, אקיים לכם לא יחמוד איש את ארצך (שמות לד, כד), ואם לאו, (ומחמדיך וגו'), [מחמדינו היה לחרבה (ישעיה סד, י)].

בעשרה מאמרות נברא העולם, ולא באחד עשר, נגד עשרה דברים שבהם נתנה תורה לישראל, הא כיצד, ביום הראשון ויאמר אלהים יהי אור (בראשית א, ג), כנגד אנכי ה' אלהיך (שמות כ, ב), וכתב (ישעיה ס, יט) והיה לך ה' לאור עולם. ביום השני יהי רקיע בתוך המים (בראשית א, ו), כנגד לא יהיה לך

ולא תעשה לך וגו' ואשר במים (שמות כ, ב - ג). מאמר השלישי ויאמר אלהים יקוו המים (שם א, ט), כנגד לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמות כ, ו), אשר שמתי חול גבול לים (ירמיה ה, כב). מאמר הרביעי ויאמר אלהים תדשא הארץ (בראשית א, יא), כנגד זכור את יום השבת (שמות כ, ח), אם אתם משמרים את השבת כתקנה הקדוש ברוך הוא מזמן לכם יציאת שבת. מאמר חמישי ויאמר אלהים יהי מאורות (בראשית א, יד), כנגד כבוד אביך (שמות כ, יב), שכל המכבד אב ואם הקדוש ברוך הוא מאיר לו בעולם הזה ובעולם הבא. מאמר ששי ויאמר אלהים ישרצו המים (בראשית א, כ), כנגד לא תרצח (שמות כ, יג), כדי שלא תהא שוחט האדם כדרך ששוחט את העוף. מאמר שביעי ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה (בראשית א, כד), כנגד לא תנאף (שמות כ, יג), כדי שלא תהיה כבהמה שנוקקת לאמה ולאחותה. מאמר שמיני ויאמר אלהים נעשה אדם (בראשית א, כו), כנגד לא תגנוב (שמות כ, יג), כדי שלא יביא אדם מן האילן ונטרד. מאמר תשיעי ויאמר אלהים הנה נתתי לכם (בראשית א, כט), כנגד לא תענה (שמות כ, יג), מה הארץ אין דרכה לזרוע פולין ולקצור חטים, עדשים ולקצור שעורים, כך לא תענה עדות שקר אלא אמת. מאמר עשירי ויאמר אלהים לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב, יח), כנגד לא תחמוד (שמות כ, יד), מה האדם הראשון לא היה לו אלא אשה אחת ולא חמד אשה אחרת, כך לא תחמוד אשת רעך.

דרש רבי פנחס, מאי דכתב (ירמיה לא, ב) ואהבת עולם אהבתיך, יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא, שאלמלא כך שהוא אהב אותנו אהבת עולם, היה מדת הדין מעכבת אותנו, שבכל יום אומרת לפני הקדוש ברוך הוא, היכן האהבה שישראל אוהבים אותך, שאינם מונעים עצמם מלשבע בשמך לשקר ומספרים לשון הרע ומסתכלים בנשים. ואומר הקדוש ברוך הוא, אין אומה בעולם כמותה, וראה שבכל יום ממליכים אותי על מעשה שמים וארץ, וכתבתי בתורה (דברים ח, י) ואכלת ושבעת וברכת, והם מברכים אפילו על כזית ועל כביצה, ומשכימים ומעריבים בבתי כנסיות, ומרביצים תורה, ונותנים צדקה לעניים, ומקדשים על היין ואומרים ויכלו, ומקדשים שמי בעולם, בפתחיהן מזוזה, ובראשיהם ובזרועותיהם תפלין, ובבשרם

מילה, ובבגדיהם ציצית ותורה בפיהם, בא וראה אם יש אומה חביבה כזו, ועל אותה שעה נאמר (זכריה ג, ב) ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן.

תנו רבנן, מאי דכתיב (ירמיה ב, ג) קדש ישראל לה', אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בְּנִי, היו קדושים לפני ואל תיראו מיום הדין. לעתיד לבא מביא הקדוש ברוך הוא עפר הארץ ועפר מתים ומגבלם זה לזה, ונותן בו עור ובשר וגידים ועצמות, והמלאך הממונה על הנשמות יבא ויתן בהם נשמה, ואחר כך יכנסו לבית המדרש, אברהם יצחק ויעקב יושבים לפניו, מלכי ישראל ויהודה מלפניו ומאחוריו, ודוד יושב ראשון, והעגולה י"ח אלפים פרסאות, שנאמר (יחזקאל מח, לה) סביב שמנה עשר אלף. ודוד רוכב על סוס אש. כיון שראה הקדוש ברוך הוא דוד ומשיח, קורא דוד ואומר לו, בְּנִי שֶׁב לִימִינִי שֶׁהִבֵּאתִי עֲלֵיו יִסּוּרִים וְשִׁבַּח אוֹתִי, שנאמר ¹ ואני בתומי תמכת בי, ויושב הקדוש ברוך הוא ומגלה להם טעמי תורה, מפני מה אסר לנו חזיר ודם וְחֵלֶב ובשר בחלב וכו', ואחר כך אומר הקדוש ברוך הוא לצדיקים, הכנסו בגן עדן ואכלו סעודה המתוקנת לכם, ושתו יין המשומר בענבים, ואומרים לו, רבונו של עולם, כלום יש סעודה שאין בעלה בתוכה, אם ירצה הקדוש ברוך הוא אדוננו ישרה שכינתו בינינו. ואומר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, עשה עמנו לטובה אות ושב עמנו. מיד נכנס הקדוש ברוך הוא וישב, וכל הצדיקים עמו, ודוד ישב כנגדו, שנאמר (שם פט, לו) וכסאו כשמש נגדי, וכל הצדיקים שותים שלש כוסות מיין עסיס, שנאמר (שיר"ש ח, ב) אשקך מיין הרקח מעסיס רמוני, וכוס של ברכה הוא מאתים ועשרים וחד לוג, שנאמר (תהלים כג, ה) תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רוי"ה.

מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם (שם לא, כ), שלום רב לאוהבי תורתך (שם קט, קסה), וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך (ישעיה נד, יג).

* * *

¹ שילוב של ב' פסוקים - ואני בתומי אלך (תהלים כו, א), כי אני בתומי הלכתי (שם כו, יא).